

بررسی راهکارهای توسعه گردشگری در منطقه آزاد اروند

پریسا سجادی^۱

کارشناس ارشد مدیریت جهانگردی، گرایش برنامه‌ریزی توسعه‌ی جهانگردی، موسسه آموزش عالی قشم، قشم، ایران

مجید کریم پور ریحان

دانشیار جغرافیا و آمایش محیط، مرکز تحقیقات بین‌المللی بیابان، دانشگاه تهران، تهران، ایران

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۵/۰۷/۱۰

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۰۴/۲۶

چکیده

مناطق آزاد جایگاه ویژه‌ای در جذب گردشگران داخلی و خارجی دارند، بر همین اساس باید توسعه قابلیت‌ها، امکانات و تسهیلات مورد نیاز جهت افزایش جذب گردشگران مورد توجه قرار گیرد. هدف این پژوهش بررسی راهکارهای توسعه‌ی گردشگری منطقه آزاد اروند می‌باشد. پژوهش حاضر توصیفی می‌باشد. جامعه آماری کلیه کارشناسان و شاعلیین و بخش گردشگری در سازمان منطقه آزاد اروند، اداره‌ی میراث فرهنگی صنایع دستی و گردشگری و شهرداری آبادان، که تعداد آنها ۳۶ نفر است، می‌باشد. به علت محدودیت جامعه آماری، تمامی افراد مورد آزمون قرار می‌گیرند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته می‌باشد. در تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون T تک نمونه‌ای با استفاده از نرم افزار SPSS استفاده می‌گردد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که جذب سرمایه‌های غیر دولتی، زیرساخت‌ها و امکانات رفاهی و قابلیت‌های گردشگری همگی دارای نقشی بسیار موثر در توسعه گردشگری این منطقه می‌باشند. منطقه آزاد اروند با پتانسیل‌های منحصر به فرد خود توانایی رسیدن به جایگاه ویژه‌ای در زمینه گردشگری و جذب گردشگر را دارد. در پایان راهکارهایی در جهت توسعه توریسم ملی و بین‌المللی ارائه می‌گردد.

واژگان کلیدی: توسعه‌ی گردشگری، منطقه آزاد اروند، نرم‌افزار SPSS، نمودار ستونی، آزمون T تک نمونه‌ای

مقدمه

گردشگری مفهومی فراگیر و گسترده است که تاریخچه آن به سال ۱۸۱۱ یا پیش از آن بازمی‌گردد و تعریف آن همچنان دستخوش تغییر و دگرگونی است. اصطلاح گردشگری شامل مسافرت‌های افراد در خارج از خانه و تجارت‌ها و افرادی می‌شود که در خدمت بنگاه‌های گردشگری هستند که برای آنها انجام مسافرت‌ها را آسان‌تر و لذت بخش‌تر ساخته یا انجام آنها را تسریع می‌کنند (Landbrg, 2004:4). ساختار اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و قوانین حاکم بر مناطق آزاد می‌تواند بستر مناسبی برای توسعه گردشگری را مهیا نماید. از این رو نگاهی به جایگاه گردشگری در مناطق آزاد می‌تواند نقش مهمی در نحوه برنامه‌ریزی و اتخاذ تصمیمات متناسب با قابلیت‌های این مناطق را در جهت توسعه و نیل به اهداف مورد نظر را فراهم آورد، هرچند ماهیت ابتدایی و اصل پیدایش این مناطق براساس مؤلفه‌های اقتصادی شکل گرفته، اما سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها و استفاده از توان‌های بالقوه به منظور توسعه گردشگری از اهمیت خاصی برخوردار است (Sabbagh Kermani, 2000).

- بیان مسئله

در عصر حاضر توجه فراوانی به توسعه پایدار می‌شود و کشور ایران نیز امروزه رسیدن به این رویکرد را بسیار مورد توجه قرار داده است؛ این در حالی است که افزایش قیمت نفت بیش از پیش اقتصاد کشور را متکی به خود کرده است و درآمد حاصل از صنعت نفت شاید شاید تامین کننده نیاز فعلی جامعه باشد، اما بی‌شک نمی‌تواند پاسخگوی نیاز نسل‌های آینده باشد و از جهتی کشور با مشکلات زیادی در زمینه اشتغال مواجه است و به نظر می‌رسد گردشگری به عنوان یک صنعت پیچیده با ابعادی وسیع بتواند راهی برای رهایی از این مشکلات باشد. مناطق آزاد کشورها به عنوان جذب گردشگران داخلی خارجی می‌تواند مورد توجه جدی قرار گرفته و براساس نیاز، ساختارهای تازه‌ای در آنها فراهم گردد. هم اکنون در بسیاری از این مناطق امکانات و نیازهای اولیه مربوط به گردشگری فراهم شده است، اما همه آنها چیزی نیست که با تکیه بر آن بتوان به جذب گردشگران خارجی امیدوار بود و بالطبع در این زمینه باید توانایی‌ها، امکانات و تسهیلات خود را بسیار بالاتر از آنچه که امروز هست افزایش دهیم (Baluchi, 2012). با توجه به ظرفیت‌های گردشگری مناطق آزاد و ویژه در کنار قوانینی از قبیل معافیت مالیاتی برای دریافت‌کنندگان مجوز فعالیت اقتصادی، امکان ورود اتباع خارجی بدون اخذ روادید، آزادی کامل ورود و خروج سرمایه و... شرایط مناسبی برای استفاده بهینه از منابع موجود کشور را در اختیار فعالان اقتصادی قرار می‌دهد (Monthly Free Zone, 2012).

کشور ایران ۷ منطقه آزاد تجاری-صنعتی دارد که عبارتند از: کیش، قشم، چابهار، ارس، انزلی، اروند و ماکو، که در این میان منطقه آزاد اروند در چهارم مرداد ماه سال ۱۳۸۳ فعالیت خود را به طور رسمی آغاز کرد. این منطقه بخش‌هایی از شهرستان آبادان و خرمشهر که دارای زیرساخت‌های صنعتی، تجاری و توریستی است را در خود جای داده و موقعیتی ممتاز نسبت به سایر نقاط کشور دارا است. این موقعیت ممتاز یک نگاه ملی است و می‌تواند به بزرگ‌ترین منطقه تجاری، صنعتی و گردشگری خاورمیانه تبدیل شود. منطقه آزاد اروند در شمال غربی خلیج فارس به وسعت بیش از ۱۷۳ کیلومترمربع در محل تلاقی اروند رود و کارون واقع و دارای مرز مشترک با کشورهای عراق و کویت است. این منطقه دارای مزیت‌های منحصر به فردی از جمله وجود آب شیرین فراوان و رودهای بهمنشیر،

کارون و اروند، امکانات حمل و نقل جاده‌ای، ریلی، دریایی و هوایی به داخل و خارج کشور و وجود فرودگاه بین‌المللی پیشرفته آبادان و فاصله کم با کشورهای همجوار است (High Council of Free Zones, 2011). بنابراین منطقه آزاد اروند با توانمندی‌ها و ویژگی‌های خاص خود در جذب گردشگر مطرح باشد اما به نظر می‌رسد تا به امروز آنگونه که شایسته است مورد توجه قرار نگرفته و برای رسیدن به جایگاه خود باید تدابیر لازم انجام شود و راهکارهایی برای توسعه منطقه آزاد اروند ارائه و در دستور کار قرار گیرد.

- پیشینه

دکتر اسماعیل قادری و همکاران (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان جایگاه گردشگری در سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه مناطق آزاد (مطالعه موردی قشم) به این نتیجه رسیده‌اند که درک میزان زیربنای لازم امری ضروری به نظر می‌رسد و در بیشتر کشورهای دارای مناطق آزاد تجاری موفق، دولت ابتدا زیربنای لازم برای فعالیت مناطق آزاد را فراهم می‌آورد و سپس از درآمد حاصل از صادرات و پردازش کالا در این مناطق بودجه را جبران می‌کند. این در حالی است که در ایران عکس این جریان انجام می‌شود. دکتر عیسی ابراهیم زاده و همکاران (۱۳۹۰) در مقاله‌ای به بررسی تأثیر منطقه آزاد چابهار بر توسعه گردشگری حوزه نفوذ آن با بهره‌گیری از مدل رگرسیون و آزمون T-test پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که منطقه آزاد چابهار در این زمینه موفقیت چندانی نداشته است. بطوری‌که مؤلفه‌های حمل و نقل دریایی، تبلیغات و بازاریابی، امکانات گردشگری درمانی، امکانات تفریحی و فرهنگی دارای بیشترین میزان تأثیرگذاری منفی و عواملی مثل ساختارهای زیربنایی مربوط به گاز، تلفن و مدیریت کمترین میزان تأثیرگذاری منفی در این عدم توفیق بوده‌اند و جهت رفع این نارسایی‌ها، عواملی مانند توسعه تبلیغات و بازاریابی، حمل و نقل ریلی، زیرساخت‌های مربوط به فاضلاب و... و در عین حال تحول در نظام مدیریت گردشگری و جهت‌گیری به سوی جامع واحد و همه‌جانبه با مشارکت مردم محلی در تمامی مراحل می‌تواند در این ارتباط رهگشا بوده و بیشترین تأثیر را در توسعه توریسم چابهار داشته باشد. دکتر محمدرضا رضوانی و عین صالحی (۱۳۹۰) در مقاله‌ای به بررسی نقش مناطق آزاد تجاری-صنعتی در توسعه گردشگری خلیج فارس پرداخته‌اند و نتایج این تحقیق که به روش توصیفی تحلیلی بوده حاکی از آن است که مناطق آزاد به دلیل دارا بودن شرایط خاص، دسترسی به بازار بین‌المللی، انتقال فناوری، موجب جذب گردشگر و توسعه گردشگری در یک منطقه می‌شود و در صورتی که توسعه گردشگری به عنوان یکی از اهداف این مناطق در نظر گرفته شود، موجب توسعه گردشگری در این مناطق می‌شود.

پایان نامه کارشناسی ارشد محمد صادق نافذی علمداری (۱۳۹۰) با عنوان شناسایی فرصت‌های کسب و کار گردشگری در منطقه آزاد ارس بوده است. در این تحقیق که از نوع توصیفی بوده، مشخص شد که فرصت‌های کاری در زمینه سلامتی، تجاری، فرهنگی، اقامتی، سیاحتی، عمومی و حمل و نقل بیشترین تا کمترین رتبه را در پیش‌بینی صاحب‌نظران کسب نمودند. از بین فرصت‌های موجود کسب و کار این منطقه به ترتیب جنگل‌های ارسباران و منطقه کنتال، آبشار آسیاب و کلیسای سنت استپانوس بیشترین فرصت‌های کسب و کار گردشگری را به خود

اختصاص داده‌اند. در مقاله ارزیابی موانع توسعه گردشگری در مناطق آزاد تجاری با استفاده از مدل سوات (نمونه موردی: جزیره قشم) مهدی باقری و همکاران (۱۳۹۱) دریافتند که بین توسعه گردشگری در این منطقه و تبلیغات رابطه معناداری وجود دارد و نیز ضمن ارزیابی وضعیت موجود و شناسایی مشکلات منطقه‌ای، برای توسعه گردشگری و شناساندن بهتر آن به جامعه پیشنهادات و راهکارهایی ارائه شده است.

- اهداف تحقیق

هدف اصلی:

هدف اصلی از انجام این تحقیق، بررسی راهکارهای توسعه گردشگری در منطقه آزاد اروند می‌باشد.

اهداف فرعی تحقیق عبارتند از:

- بررسی قابلیت‌های منطقه که می‌تواند انواع مختلفی از گردشگری را توسعه دهد.
- بررسی نقش سازمان منطقه آزاد اروند در توسعه گردشگری این منطقه
- بررسی نقش سرمایه‌گذاری‌های بخش خصوصی در توسعه گردشگری در منطقه آزاد اروند
- بررسی نقش زیرساخت‌ها در توسعه گردشگری منطقه آزاد اروند
- معرفی منطقه به عنوان یکی از جاذبه‌های ایران در جذب گردشگر

- فرضیات پژوهش

فرضیات این پژوهش به شرح زیر می‌باشند:

- به نظر می‌رسد میان جذب سرمایه‌گذاری بخش غیر دولتی در منطقه آزاد اروند و توسعه گردشگری رابطه معناداری وجود دارد.
- به نظر می‌رسد میان زیرساخت‌ها و امکانات رفاهی و اقامتی در منطقه آزاد اروند و توسعه گردشگری رابطه معناداری وجود دارد.
- به نظر می‌رسد میان پتانسیل‌ها و قابلیت‌های منطقه آزاد اروند و توسعه گردشگری رابطه معناداری وجود دارد.

چارچوب نظری

طبق تعریف سازمان جهانی جهانگردی^۲ که معروف‌ترین و بزرگترین سازمان جهانی فعال در زمینه سفر و گردشگری است، گردشگری به عمل فردی که به مسافرت می‌رود و در آن مکان که خارج از محیط زندگی وی است برای مدتی کمتر از یکسال جهت تفریح، تجارت و دیگر هدف‌ها اقامت نماید، گفته می‌شود. امروزه صنعت گردشگری در دنیا به عنوان یکی از مهم‌ترین و متنوع‌ترین صنایع مطرح است و با نرخ رشدی شتابان گسترش یافته و منبع درآمد قابل ملاحظه‌ای برای بسیاری از دولت‌هاست و در عین حال به عنوان گسترده‌ترین صنعت خدماتی جهان حائز اهمیت ویژه‌ای است. گردشگری نقش حیاتی را در اقتصاد جهانی ایفا می‌کند و فعالیتی چند بعدی بوده و از آن به عنوان «امید بخش‌ترین صنعت کشورهای جهان سوم» یاد شده است (Lee, 1999:1).

هدف گردشگران از سفر به نقاط گوناگون جهان بهره‌مندی از جاذبه‌هایی است که در این مقاصد نهفته است. هرچه مسافران به عنوان متقاضیان بهره‌مندی از محصولات مقاصد علاقمند و مشتاق هستند، مقاصد نیز می‌کوشند تا با اقدامات لازم قدرتمندانه به بازار سفر وارد شوند. احداث راه‌های دسترسی مناسب، تأمین امکانات اقامتی، غذا و امنیت، تربیت راهنمایان مجرب، توسعه فرهنگ میهمان‌نوازی نزد مردم و بنگاه‌های محلی و ایجاد زیرساخت‌های لازم جهت احداث تأسیسات گردشگری در این راستا مورد توجه قرار دارند.

ازکیا و غفاری (۱۳۸۱) توسعه را به معنای کاهش فقر، بیکاری، نابرابری، صنعتی شدن بیشتر، ارتباطات بهتر، ایجاد نظام اجتماعی مبتنی بر عدالت و افزایش مشارکت مردم در امور سیاسی جاری تعریف می‌کنند. جمعه‌پور (۱۳۸۴) نیز توسعه را به معنی تلاش برای زندگی بهتر، برابری و ارتقاء سطح کمی و کیفی (مادی و معنوی) می‌داند. سه تفسیر اساسی در خصوص توسعه شامل رشد اقتصادی، توجه به معیارهای زندگی (کاهش فقر، درآمد، تغذیه، امید به زندگی، آموزش و پرورش، اشتغال و مسکن) و توانمندی‌های بالقوه و استعدادهای انسانی می‌باشد. توسعه در سطح خرد و کلان شامل تغییرات اساسی در جامعه در ابعاد مختلف سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، صنعتی، مدیریتی و کشاورزی است و هرگونه برنامه‌ریزی برای توسعه، باید همه این ابعاد را مورد توجه قرار دهد (Paply Yazdi, Ebrahimi, 2007).

گردشگری، نظام (سیستم) پیچیده‌ای است که ابعاد مختلف زندگی انسان‌ها اعم از اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، زیست محیطی و کاربردی (هم فضاهای شهری و هم فضاهای روستایی) را تحت تاثیر خود قرار می‌دهد. درواقع گردشگری، صنعت تولید و مصرف است که توسعه آن همواره به افزایش میزان اشتغال و درآمد ملی کمک کرده و موجب ایجاد تقاضا برای بسیاری از کالاها و خدمات گردیده است و یکی از منابع تحصیل ارز و انتقال سرمایه و درآمد از منطقه‌ای به منطقه‌ای دیگر محسوب می‌شود که در مبادلات فرهنگی و رشد اجتماعی و تفاهم ملی، سهم عمده‌ای دارد و در سال‌های اخیر به عنوان یک صنعت سودده با درآمد سرشار ارز، مورد توجه تمامی کشورهای جهان قرار گرفته است. (Dehestani, 2004: 25).

روش تحقیق

با توجه به این که تحقیق حاضر به بررسی راهکارهای توسعه گردشگری در منطقه آزاد اروند می‌پردازد، براساس نوع هدف نوعی پژوهش کاربردی محسوب می‌گردد و از نوع توصیفی-پیمایشی است و اطلاعات به طور مستقیم از افراد نمونه کسب شده است.

- معرفی منطقه آزاد اروند (آبادان - خرمشهر)

منطقه آزاد اروند بخش‌هایی را از شهرستان آبادان و خرمشهر که دارای زیرساخت‌های صنعتی، تجاری و گردشگری است در خود جای داده است که شهر اول بدلیل تاسیس پالایشگاه آبادان در سال ۱۹۱۲ میلادی یکی از شهرهای بزرگ صنعتی کشور محسوب می‌شود و شهر دوم بدلیل وجود اولین بندر تجاری کشور از دیر باز دارای موقعیتی متمایز نسبت به سایر نقاط و شهرهای بندری کشور بوده است که با توجه به مصوبه شماره ۱۷۲۷۱۴/ت/۱۸۱ مورخ ۹۲/۱۱/۱۶ هیئت محترم وزیران مبنی بر توسعه محدوده‌ی منطقه آزاد اروند از ۱۷۲۰۰ هکتار به ۳۴۷۰۰ هکتار، محدوده منطقه شامل شهرستان‌های آبادان، خرمشهر و جزیره مینو می‌شود (Official site of the Center for Free

(and Special Economic Zones, 2014) که با داشتن ظرفیتهایی از قبیل حمل و نقل جاده‌ای، ریلی، دریایی و هوایی از اهمیت ویژه و موقعیتی ممتاز نسبت به سایر نقاط کشور برخوردار است.

منطقه آزاد اروند یکی از ۷ منطقه آزاد ایران است که به دلیل همجواری با کشورهای عراق و کویت و با داشتن ظرفیتهایی از قبیل حمل و نقل جاده‌ای، ریلی، دریایی و هوایی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و با دارا بودن منابعی همچون رودخانه‌های اروند، کارون و بهمنشیر و وجود پالایشگاه نفت، پتروشیمی، مراتع کشاورزی و باغات نخلیلات یکی از غنی‌ترین مناطق ایران به شمار می‌رود. با این وجود کاستی‌های زیاد در این منطقه به چشم می‌خورد. مسلماً در وهله اول، هر منطقه باید بتواند برنامه‌ریزی صحیحی از لحاظ وجود و تقسیم امکانات شهری و در وهله دوم، طراحی مناسبی در این زمینه داشته باشد. هر مکانی که نامش شهر گذاشته می‌شود، باید واجد امکانات و شرایطی ویژه از لحاظ اسکان، مراکز اداری، خدماتی، درمانی، اجتماعی، تفریحی و... باشد، چرا که در غیر این صورت این منطقه نه تنها برای ساکنین آن مطلوب نخواهد بود بلکه نمی‌تواند جاذب گردشگر و در نتیجه به یادماندنی و سرزنده باشد.

منطقه آزاد اروند دارای ویژگی‌های کلانی به شرح ذیل است (Official site of the High Council of Free Zones and Special Economic, 2014)

- همسایگی منطقه آزاد اروند با کشورهای عراق و کویت به عنوان پتانسیل بالایی جهت ترانزیت بار و مسافر
- نزدیک‌ترین کریدور حمل و نقل زمینی و دریایی به کشورهای ترکیه و اروپا در صادرات و واردات انواع مختلف کالاها
- وجود جزیره مینو که حقیقتاً چون مینو در منطقه به لحاظ شرایط آب و هوایی و پوشش گیاهی می‌درخشد.
- بهره‌مندی از آب شیرین فراوان و رودهای بهمنشیر، کارون و اروند
- برخورداری از چهار سیستم حمل و نقل جاده‌ای، ریلی، دریایی و هوایی برای فعالیت‌های صادرات مجدد و ترانزیت کالاها به کشورهای همجوار و اروپا
- مزایای عمومی منطقه آزاد اروند
  - دستیابی سریع، آسان و ارزان به بازارهای منطقه‌ای و جهانی از طریق جاده، ریل، دریا و هوا
  - تولید بیش از ۹۰ درصد برق آبی کشور در استان
  - دسترسی به منابع انرژی ارزان
  - امکان ترانزیت کالا به کشورهای همسایه
  - امکان دسترسی به نیروی انسانی ماهر، بهره‌ور و ارزان از ملیت‌های مختلف
  - امکانات و تاسیسات زیربنایی صنعتی و شهری
  - فرودگاه بین‌المللی آبادان
  - بندرگاه، بندر خرمشهر با ده اسکله فعال و قابل افزایش
  - امکان تخلیه کانتینر در بندرهای استان
  - امکان معرفی محصولات تولیدی با هزینه کم از طریق برگزاری نمایشگاه‌های ادواری

- حاصلخیزبودن خاک حاشیه رودخانه‌های منطقه جهت گسترش تولیدات کشاورزی
- وجود روحیه مشارکت اجتماعی بین ساکنین استان و منطقه
- ورود و خروج بار و کالا از بازارچه مرزی شلمچه و تأثیر بر شکوفایی اقتصاد منطقه آزاد اروند
- شکل‌گیری بازارچه مرزی شلمچه جهت ورود و خروج کالا و مسافر
- وجود پالایشگاه آبادان
- وجود زیرساخت شبکه جاده‌ای و ریلی در منطقه و برخورداری از پتانسیل گسترش شبکه راه آهن
- جریان داشتن سه رودخانه مهم کشور در منطقه آزاد اروند
- بالا بودن ظرفیت جمعیت‌پذیری در منطقه
- نزدیکی بندر امام و بندرماهشهر به منطقه آزاد اروند و ایجاد فرصت‌های استفاده از تسهیلات بنادر فوق
- وجود جزیره‌ی زیبای مینو و پتانسیل‌های بالای گردشگری آن
- شرایط مساعد اقلیمی و منابع آبی منطقه جهت گسترش
- امکان گسترش فعالیت‌های بخش کشاورزی با احیای اراضی قابل کشت
- کوتاه‌ترین فاصله مراکز جمعیتی ایران با خلیج فارس
- آشنایی ساکنین منطقه با چند زبان زنده دنیا

- جامعه مورد مطالعه و نمونه

جامعه آماری این تحقیق ۳۶ نفر از کارشناسان و متخصصان ذیربط که در سازمان‌های مرتبط با این پژوهش (سازمان منطقه آزاد اروند، اداره میراث فرهنگی و گردشگری آبادان و شهرداری آبادان) مشغول به کار هستند، می‌باشد. پس از مشخص شدن جامعه آماری، لازم است با استفاده از روش مناسب اقدام به نمونه‌گیری شود. انتخاب نمونه باید به گونه‌ای باشد که اطلاعات آماری قابل تعمیم به جامعه آماری باشد و همه‌ی افراد شانس برابر در انتخاب شدن برای نمونه آماری داشته باشند. در این پژوهش هم به علت اینکه تعداد افراد شاغل در این زمینه در ارگان‌های مربوطه محدود می‌باشند، از روش تمام شماری (سرشماری) استفاده شده است.

- روش گردآوری داده‌ها

مطالعه کتابخانه‌ای: به منظور ایجاد پشتوانه علمی و منطقی، با استفاده از مطالعه کتابخانه‌ای مبانی نظری توریسم و اکوتوریسم و اطلاعات مربوط به منطقه آزاد اروند جمع‌آوری گردید.

روش پرسشنامه: برای بررسی راهکارهای توسعه گردشگری در منطقه آزاد اروند در این پژوهش از یک پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده که شامل سوال بسته پاسخ داده می‌شود که براساس مقیاس لیکرت، تنظیم گردید. نخستین گام در تهیه مقیاس لیکرت، جمع‌آوری تعدادی از احکام در مورد یک موضوع است. در این مورد می‌توان از احکامی که بیانگر اعتقاد تعداد قابل توجهی از افراد است، استفاده کرد. مهم آن است که هر یک از این احکام، از این نقطه نظر خاص و به طور مشخص، مطلوب بودن و یا مطلوب نبودن را بیان کند. باید تعداد احکام مطلوب و نامطلوب، تقریباً برابر باشند. قدم دوم این است که برای هر یک از پاسخ‌ها نمره‌ای منظور شود (Sharifi, 1992:238).

- روایی و پایایی ابزار سنجش

روایی اشاره به این مطلب دارد که یک پژوهش یا مجموعه‌ای از پرسش‌ها، باید همان چیزی را بسنجد که به منظور آن مطرح شده است. در واقع روایی یا فقدان روایی یک پرسش (یا شاخص) به خود آن پرسش بر نمی‌گردد، بلکه به کاربرد آن برای سنجش مفهوم مورد نظر بر می‌گردد. از این رو، روایی پرسش‌ها به نحوه تعریف عملیاتی مفاهیم مربوطه، بستگی دارد (Dewas, 1997:63).

به منظور حصول اطمینان از روایی پرسشنامه کلیه سؤالی‌های پرسشنامه به پنج نفر از اساتید مجرب داده شد تا نظر خود را در زمینه هر یک از سؤالی‌ها در قالب یکی از پنج گزینه کاملاً نامناسب، نسبتاً مناسب، مناسب و کاملاً مناسب عنوان نمایند، روایی این پرسشنامه معادل ۹۲٪ بدست آمد. پایایی اشاره به این مساله دارد که مفاهیم به کار رفته، در یک پرسش باید از چنان سطح واحدی از روشنی و صراحت و عینی بودن برخوردار باشد که برای همه پاسخگویان معنی واحد و مشترکی داشته باشد (Dewas, 1997:63) به منظور تعیین پایایی پرسشنامه از روش آزمون مجدد استفاده گردید. سپس با استفاده از شاخص ضریب همبستگی اسپیرمن که اندازه آن صفر تا یک تغییر می‌کند، اعتبار پایایی پرسشنامه معادل ۹۴٪ تعیین شد.

- روش تجزیه و تحلیل

در این تحقیق پس از جمع آوری پرسشنامه‌ها و استخراج پاسخ‌ها برای تبدیل داده‌های اولیه حاصل از پرسشنامه‌ها به حالت قابل استفاده با بکارگیری نرم افزار SPSS و ورود اطلاعات به آن به استخراج آمار توصیفی با دسته‌بندی اطلاعات، شامل تبدیل اطلاعات دسته‌بندی شده به جداول فراوانی و درصد، نسبت و میانگین و از جداول و نمودارهایی برای نشان دادن اطلاعات و داده‌های تحقیق استفاده شده است. همچنین جهت آزمون فرضیه‌ها آزمون T تک نمونه‌ای به کار گرفته شد.

یافته‌ها

فرضیه اول: به نظر می‌رسد بین جذب سرمایه‌گذاری بخش غیر دولتی در منطقه آزاد اروند و توسعه گردشگری رابطه معنی‌داری وجود دارد.

این فرضیه مشتمل بر ۷ سوال پرسشنامه است، با در نظر گرفتن نمره متغیر (میانگین امتیاز ۷ سؤال مربوطه)، از بین ۳۳ کارشناس و متخصص مورد بررسی، رابطه بین جذب سرمایه‌گذاری بخش غیر دولتی در منطقه آزاد اروند و توسعه گردشگری آن به نظر ۱۹ نفر (۵۷/۶٪) زیاد و ۱۴ نفر (۴۲/۴٪) خیلی زیاد بوده است. همچنین در نمودار جعبه‌ای با توجه به میانه (خط تیره داخل جعبه)، دامنه بین چارکی (طول جعبه) و دامنه تغییرات (دسته‌های جعبه)، توزیع نظر کارشناسان و متخصصان در مورد رابطه بین جذب سرمایه‌گذاری بخش غیر دولتی در منطقه آزاد اروند و توسعه گردشگری مشاهده می‌گردد (شکل ۱). با استفاده از آزمون T یک نمونه‌ای، میانگین نمره نظر کارشناسان و متخصصان در مورد رابطه بین جذب سرمایه‌گذاری بخش غیر دولتی در منطقه آزاد اروند و توسعه گردشگری با نمره مطلوب (بزرگتر از ۳/۵) مقایسه گردیده است. با در نظر گرفتن میانگین محاسبه شده (۴/۳۷) و با توجه به این که مقدار P محاسبه شده (۰/۰۰۰) کمتر از سطح ۰/۰۵ است، لذا فرضیه صفر تحقیق ($H_0: \mu \leq 3/5$) رد می‌شود و این

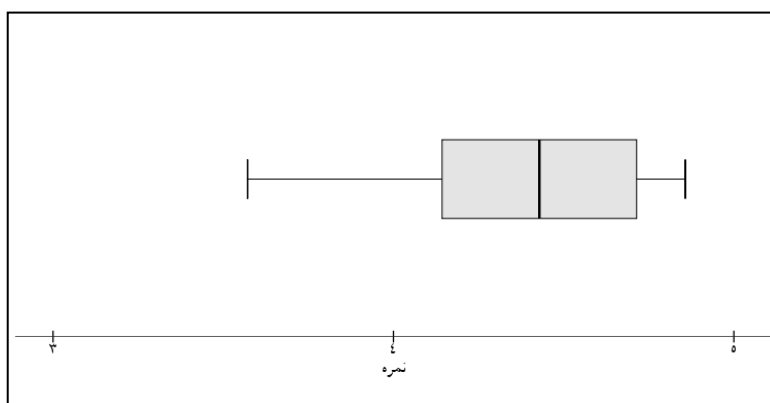
بدان معنی است که میانگین نمره نظر کارشناسان و متخصصان بزرگتر از ۳/۵ می‌باشد و در نتیجه به نظر می‌رسد بین جذب سرمایه گذاری بخش غیر دولتی در منطقه آزاد اروند و توسعه گردشگری رابطه معنی‌داری وجود دارد (جدول ۱).

جدول ۱: آزمون T برای مقایسه میانگین نمره نظر کارشناسان و متخصصان در مورد رابطه بین جذب سرمایه‌گذاری بخش غیر دولتی در منطقه آزاد اروند و

توسعه گردشگری با نمره ۳/۵

میانگین	انحراف معیار	اختلاف میانگین	درجه آزادی	T	P
۴/۳۷۲	۰/۳۹۱	۰/۸۷۲	۳۲	۱۲/۸۱۱	۰/۰۰۰

Source: Research Findings

شکل ۱: نمودار توزیع نظر کارشناسان و متخصصان در مورد رابطه بین جذب سرمایه‌گذاری بخش غیر دولتی در منطقه آزاد اروند و توسعه گردشگری

Source: Research Findings

فرضیه دوم: به نظر می‌رسد بین زیرساخت‌ها و امکانات رفاهی و اقامتی در منطقه آزاد اروند و توسعه گردشگری رابطه معنی‌داری وجود دارد.

این فرضیه مشتمل بر ۶ سؤال پرسشنامه است، با در نظر گرفتن نمره متغیر (میانگین امتیاز ۶ سؤال مربوطه)، از بین ۳۳ کارشناس و متخصص مورد بررسی، رابطه بین زیرساخت‌ها و امکانات رفاهی و اقامتی در منطقه آزاد اروند و توسعه گردشگری آن به نظر ۱ نفر (۳/۰٪) متوسط، ۲۱ نفر (۶۶/۶٪) زیاد و ۱۱ نفر (۳۳/۳٪) خیلی زیاد بوده است. همچنین در نمودار جعبه‌ای با توجه به میانه، دامنه بین چارکی، دامنه تغییرات و نقاط پرت (نقاط دایره‌ای)، توزیع نظر کارشناسان و متخصصان در مورد رابطه بین زیرساخت‌ها و امکانات رفاهی و اقامتی در منطقه آزاد اروند و توسعه گردشگری مشاهده می‌گردد (شکل ۲). حال با استفاده از آزمون T یک نمونه‌ای، میانگین نمره نظر کارشناسان و متخصصان در مورد رابطه بین زیرساخت‌ها و امکانات رفاهی و اقامتی در منطقه آزاد اروند و توسعه گردشگری با نمره مطلوب (بزرگتر از ۳/۵) مقایسه گردیده است. با در نظر گرفتن میانگین محاسبه شده (۴/۳۹) و با توجه به این که مقدار P محاسبه شده (۰/۰۰۰) کمتر از سطح ۰/۰۵ است، لذا فرضیه صفر تحقیق ($H_0: \mu \leq 3.5$) رد می‌شود و این بدان معنی است که میانگین نمره نظر کارشناسان و متخصصان بزرگتر از ۳/۵ می‌باشد و در نتیجه به نظر می‌رسد بین زیرساخت‌ها و امکانات رفاهی و اقامتی در منطقه آزاد اروند و توسعه گردشگری رابطه معنی‌داری وجود دارد (جدول ۲).

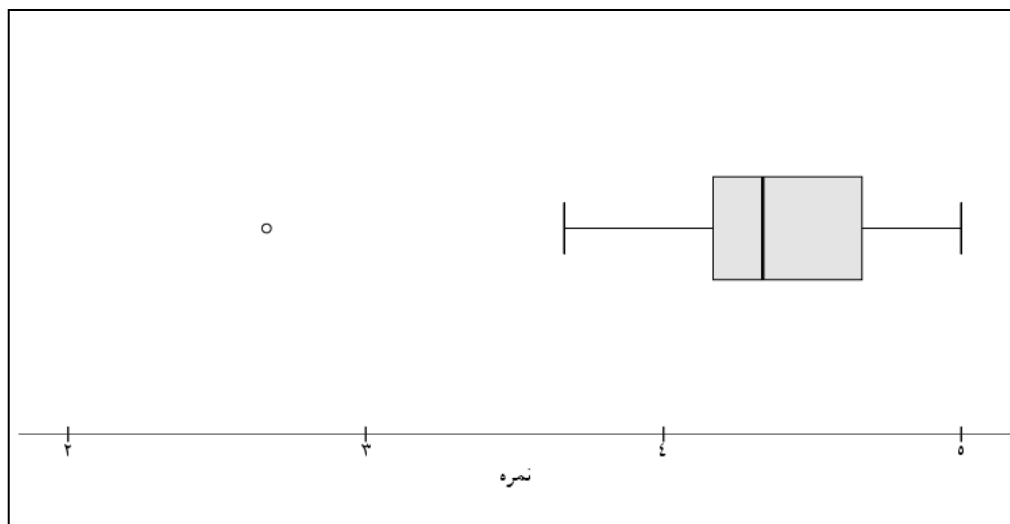
جدول ۲: آزمون T برای مقایسه میانگین نمره نظر کارشناسان و متخصصان در مورد رابطه بین زیرساخت‌ها و امکانات رفاهی و اقامتی در منطقه آزاد اروند و

توسعه گردشگری با نمره ۳/۵

P	T	درجه آزادی	اختلاف میانگین	انحراف معیار	میانگین
۰/۰۰۰	۱۱/۵۹۷	۳۲	۰/۸۸۹	۰/۴۴۰	۴/۳۸۹

Source: Research Findings

شکل ۲: نمودار توزیع نظر کارشناسان و متخصصان در مورد رابطه بین زیرساخت‌ها و امکانات رفاهی و اقامتی در منطقه آزاد اروند و توسعه

گردشگری

Source: Research Findings

فرضیه سوم: به نظر می‌رسد بین پتانسیل‌ها و قابلیت‌های منطقه آزاد اروند و توسعه گردشگری رابطه معنی‌داری وجود دارد.

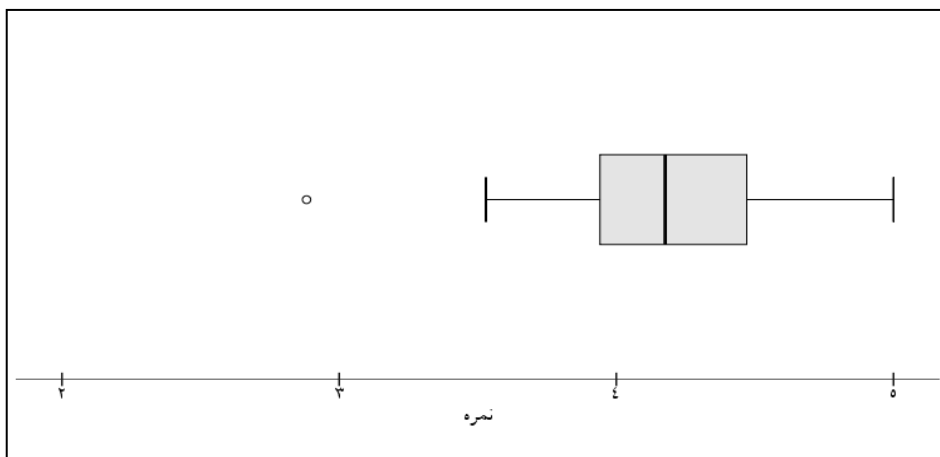
این فرضیه مشتمل بر ۱۷ سؤال پرسشنامه است. با در نظر گرفتن نمره متغیر (میانگین امتیاز ۱۷ سؤال مربوطه)، از بین ۳۳ کارشناس و متخصص مورد بررسی، رابطه بین پتانسیل‌ها و قابلیت‌های منطقه آزاد اروند و توسعه گردشگری آن به نظر ۱ نفر (۳/۰٪) متوسط، ۲۵ نفر (۷۵/۸٪) زیاد و ۷ نفر (۲۱/۲٪) خیلی زیاد بوده است. همچنین در نمودار جعبه‌ای با توجه به میانه، دامنه بین چارکی، دامنه تغییرات و نقاط پرت، توزیع نظر کارشناسان و متخصصان در مورد رابطه بین پتانسیل‌ها و قابلیت‌های منطقه آزاد اروند و توسعه گردشگری مشاهده می‌گردد (شکل ۳).

حال با استفاده از آزمون T یک نمونه‌ای، میانگین نمره نظر کارشناسان و متخصصان در مورد رابطه بین پتانسیل‌ها و قابلیت‌های منطقه آزاد اروند و توسعه گردشگری با نمره مطلوب (بزرگتر از ۳/۵) مقایسه گردیده است. با در نظر گرفتن میانگین محاسبه شده (۴/۱۶) و با توجه به این که مقدار P محاسبه شده (۰/۰۰۰) کمتر از سطح ۰/۰۵ است، لذا فرضیه صفر تحقیق ($H_0: \mu \leq 3/5$) رد می‌شود و این بدان معنی است که میانگین نمره نظر کارشناسان و متخصصان بزرگتر از ۳/۵ می‌باشد و در نتیجه به نظر می‌رسد بین پتانسیل‌ها و قابلیت‌های منطقه آزاد اروند و توسعه گردشگری رابطه معنی‌داری وجود دارد (جدول ۳).

جدول ۳: آزمون T برای مقایسه میانگین نمره نظر کارشناسان و متخصصان در مورد رابطه بین پتانسیل‌ها و قابلیت‌های منطقه آزاد اروند و توسعه گردشگری با نمره ۳/۵

P	T	درجه آزادی	اختلاف میانگین	انحراف معیار	میانگین
۰/۰۰۰	۸/۹۶۳	۳۲	۰/۶۶۲	۰/۴۲۴	۴/۱۶۲

Source: Research Findings

شکل ۳: نمودار توزیع نظر کارشناسان و متخصصان در مورد رابطه بین پتانسیل‌ها و قابلیت‌های منطقه آزاد اروند و توسعه گردشگری
Source: Research Findings

نتیجه‌گیری

هدف از پژوهش حاضر «بررسی راهکارهای توسعه گردشگری در منطقه آزاد اروند» با توجه به فرضیات تحقیق (سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی، زیرساخت‌ها و امکانات رفاهی، پتانسیل‌ها و قابلیت‌های گردشگری) می‌باشد. یافته‌ها حاکی از آن است که از لحاظ توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب جنس، ۶۶/۷ درصد از پاسخگویان مرد و ۳۳/۳ درصد را زنان تشکیل می‌دهند. از لحاظ وضعیت تاهل، ۷۵/۸ درصد از پاسخگویان افراد متاهل و ۲۴/۲ درصد مجرد هستند و از نظر تحصیلات ۱۵/۲ درصد پاسخ دهندگان دارای مدرک دیپلم، ۶/۱ درصد دارای مدرک فوق دیپلم، ۴۵/۵ درصد دارای مدرک لیسانس و ۳۳/۳ درصد دارای مدرک فوق لیسانس می‌باشند.

در ارتباط با فرضیه اول و با در نظر گرفتن نمره متغیر (میانگین امتیاز ۷ سوال مربوطه)، از بین ۳۳ کارشناس و متخصص مورد بررسی، رابطه بین جذب سرمایه‌گذاری بخش غیر دولتی در منطقه آزاد اروند و توسعه گردشگری آن به نظر ۱۹ نفر (۵۷/۶٪) زیاد و ۱۴ نفر (۴۲/۴٪) خیلی زیاد بوده است و در نتیجه به نظر می‌رسد بین جذب سرمایه‌گذاری بخش غیر دولتی در منطقه آزاد اروند و توسعه گردشگری رابطه معنی‌داری وجود دارد. یکی از راهکارهای توسعه گردشگری در منطقه معرفی فرصت‌های سرمایه‌گذاری در منطقه و تبلیغات در سطح ملی و بین‌المللی با توجه به تسهیلاتی که منطقه آزاد اروند برای سرمایه‌گذاران در نظر گرفته، است که میتواند نقش بسزایی در جذب سرمایه‌های بخش خصوصی در راستای توسعه گردشگری داشته باشد. در ارتباط با فرضیه دوم و با در نظر گرفتن نمره متغیر (میانگین امتیاز ۶ سوال مربوطه)، از بین ۳۳ کارشناس و متخصص مورد بررسی، رابطه بین زیرساخت‌ها و امکانات رفاهی و اقامتی در منطقه آزاد اروند و توسعه گردشگری آن به نظر ۱ نفر (۳/۰٪) متوسط، ۲۱ نفر (۶۶/۶٪) زیاد و ۱۱ نفر (۳۳/۳٪) خیلی زیاد بوده است و در نتیجه به نظر می‌رسد بین زیرساخت‌ها و امکانات رفاهی و اقامتی در منطقه آزاد اروند و توسعه گردشگری رابطه معنی‌داری وجود دارد. صدیقه شاهرخی و همکاران (۱۳۹۱) در مقاله- ای با عنوان بررسی عوامل موثر بر توسعه گردشگری مناطق آزاد این فرضیه را مورد ارزیابی قرار داده‌اند و نتیجه حاصل هم‌راستا با نتیجه این تحقیق می‌باشد. با توجه به آنچه در این پژوهش به آن پرداخته شد، زیرساخت‌های موثری در منطقه وجود دارد که همچنان نیازمند بسترسازی و فراهم آوردن زمینه‌های لازم برای سرمایه‌گذاری در

جهت تقویت و بهسازی هستند. بهسازی تاسیسات حمل نقل، هتل‌ها و مراکز اقامتی، بهداشت و درمان، همه و همه گام‌هایی موثر هستند، هرچند توسعه این قبیل زیرساخت‌ها بسیار هزینه بر و زمان بر است، ولی موجب آسایش مردم، افزایش سطح زندگی و توقعات آنان شده و زمینه‌های لازم برای توسعه گردشگری و جذب گردشگر را فراهم می‌کند.

و در نهایت در ارتباط با فرضیه سوم و با در نظر گرفتن نمره متغیر (میانگین امتیاز ۱۷ سوال مربوطه)، از بین ۳۳ کارشناس و متخصص مورد بررسی، رابطه بین پتانسیل‌ها و قابلیت‌های منطقه آزاد اروند و توسعه گردشگری آن به نظر ۱ نفر (۳۰٪) متوسط، ۲۵ نفر (۷۵/۸٪) زیاد و ۷ نفر (۲۱/۲٪) خیلی زیاد بوده است و در نتیجه به نظر می‌رسد بین پتانسیل‌ها و قابلیت‌های منطقه آزاد اروند و توسعه گردشگری رابطه معنی‌داری وجود دارد. یکی از لازمه‌های صنعت گردشگری وجود پتانسیل‌ها و جاذبه‌های گردشگری است و منطقه آزاد اروند با برخورداری از این پتانسیل‌ها (وجود روخانه‌ها، نخلستان‌ها، آداب و رسوم خاص، تاریخچه غنی، پالایشگاه و...) می‌تواند با یک برنامه‌ریزی صحیح و همه جانبه در هر یک از انواع گردشگری توسعه چشمگیری داشته باشد. پرداختن به هر یک از اشکال گردشگری ورزشی، سلامت، طبیعت‌گردی، تفریحات آبی، صنعتی، آموزشی، شهر، تجاری، روستایی و... امری امکان‌پذیر بوده و می‌تواند راه را به سوی جذب گردشگر، رفاه جامعه محلی، اشتغال‌زایی و دیگر مزیت‌های گردشگری هموار کند. همانطور که به نظر می‌رسد با برنامه‌ریزی چند بعدی در منطقه آزاد اروند می‌توان گردشگری را به نحوی توسعه و ساماندهی نمود که باعث رشد اقتصادی، رفاه اجتماعی و توسعه پایدار شود. در همین راستا مواردی از موانع موجود در توسعه گردشگری منطقه آزاد اروند را برمی‌شماریم:

- اطلاعات و آگاهی ناکافی مردم در زمینه مسائل گردشگری
- پندارهای نادرست از منطقه
- کمبود امکانات رفاهی و پزشکی
- نبود مراکز مستمر اطلاع رسانی از امکانات موجود در منطقه
- ضعف تبلیغات به عنوان یکی از عوامل عمده بحث گردشگری
- عدم برنامه‌ریزی و امکانات اولیه، برخوردهای سلیقه‌ای، کمبود متخصصین واجد شرایط و یکسوینگری در مدیریت منطقه
- کمبود و اغلب نبود متخصصین گردشگری در سازمان‌های مربوطه

پیشنهادات

- رویکرد برنامه‌ریزی تفصیلی توسعه گردشگری در منطقه مورد نظر به ویژه در ابعاد گردشگری سلامت، روستایی، شهری و صنایع
- اصلاح نظام مدیریت گردشگری به نحوی که در آن تعامل سازنده دستگاه‌های مختلف تضمین شده و دو وجه حفظ و احیای منابع و بهره‌برداری پایدار از آنها توأمان مورد توجه قرار گیرد.
- تقویت ساختار سازمانی رسمی و غیررسمی و توجه خاص به آموزش نیروی انسانی
- فراهم نمودن بستر تعاملات فرهنگی و آموزشی و اطلاع‌رسانی در سطح منطقه در قالب طرح‌های پژوهشی

- ایجاد و تقویت نظام اطلاع‌رسانی گردشگری و نظام بازخورد اطلاعاتی از بازارها و گردشگران به نحوی که نظام اطلاعات تعاملی و پویا ایجاد شود.
- توجه به اولویت تجهیز منابع مہیای گردشگری برحسب درجه جذابیت و امکان توسعه‌ی توریسم
- برگزاری نمایشگاه‌های تجاری - صنعتی، سمینارها و همایش‌ها، فستیوال‌های فرهنگی و جشنواره‌ها و جشن‌های ملی و مذهبی در مناسبت‌های مختلف در منطقه

References

- Azkiya, M & Ghaffari, G. (2002), sociology of development, [In Persian], Tehran: publication of texts, Second Edition
- Bagheri Mehdi et al. (2012), "Assessing barriers to the development of tourism in the free trade zones using the SWOT model (case study: island)," National Conference in border security challenges and approaches Sistan and Baluchestan University
- Baluchi, Mahmoud, Ali Akbar Mohammadi (2012), "Comparative Chabahar Free Zone and Dubai tourism", national conference and in border security challenges and Rhyaft Ha, University of Sistan and Baluchestan
- Dehestani, recovery (2004), "physical planning of tourism" master's thesis, TarbiatModarres University
- Dewas, D N (1997), social survey research, translation H. Nayebi, Tehran: Ney publication
- Ebrahimzadeh, Eisa et al., (2010), "The impact of Chabahar on tourism development in the sphere of its influence, using regression models and test T-test», Journal of Geography, No. 21
- Jomea Pour, M. (2005), Introduction to rural development planning: perspectives and methods, [In Persian], Tehran: Samt Publishers
- Kamran, H., (2002), "the causes of underdevelopment free zones of Iran", Journal of Geographical Research, No. 2 and 3
- Landbrg, Donald, M. Srinivas, Krishna and Astavnga, Ming H. (2004), the tourism economy, translator Mohammad Reza Farzin, the company publishing business publishing, printing
- Lee, John (1999), tourism and development in the third world, translation A. and M. Din Awards Sadat Amin Salehi, Tehran _Bazargani publication
- Moateghedi, Ghadir (1987), a free trade zone, Bureau of Economic Plan and Budget Organization, Tehran
- Monthly Free Zone (2011), Vol 20, No 222
- MottaghiZadeh, F. (2013), "The effect of academic paradise for investment in schools' master's thesis, Tehran University campus International Aras
- Nafezi Alamdari, MS (2011), "identify opportunities tourism businesses in Aras Free Zone," Master's thesis, Tehran University
- Official site of the free zones of economic special, www.freezones.ir
- Official site of the Supreme Council for Free Zones and Special Economic, <http://www.freezones.ir/Default.aspx?tabid=431>
- Pasha Sharifi, Hassan and Taleghani (1992), Methods of Research in Behavioral Sciences, [In Persian], Tehran: Roshd
- PaplyYazdi, Mohammad and Mohammad Amir Ebrahimi, (2007), Rural Development Theory, [In Persian], Tehran: Samt Publishers
- Qadri Ismail, Faraji Rad, Abdulreza, Samira Boruji (2011), "The place policies and programs of development of tourism in Qeshm Free Zone Case Study", Journal of Tourism Space, Volume 1, Number 1
- Rezvani, Mohammad and Salah, HR (2011), "The role of free economic zones, industrial development of tourism in the Persian Gulf", Proceedings of the Seventh National Conference on the Persian Gulf
- SabbaghKermani, A. (2000), "Effects of tourism in Iran, using input-output analysis, trade Pzhvshnamh-Hay", No. 16, P 57-83

Shahroki, S, Lotfi, H., Ashgrf, S. (2012), "Factors affecting the development of tourism, free zones, using SWOT analysis case study of Qeshm Free Zone," National Conference on the island, national, Iranian labor and capital and future prospects.